

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Переглянути у форматі pdf

М. С. Данилишин
СТАН БУРЯКОЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

№ 11, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 664.1:65.012.12 (477)

М. С. Данилишин,
аспірант*, Національний Науковий Центр "Інститут аграрної економіки"

СТАН БУРЯКОЦУКРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

М. S. Danylyshyn,
postgraduate, National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economy»

STATE OF SUGAR-BEET INDUSTRY OF UKRAINE AND WAYS OF IT'S IMPROVEMENT

У статті проаналізовано стан бурякоцукрової галузі України, яка перебуває в кризовому стані. Визначено, що основними проблемами розвитку бурякоцукрового виробництва в Україні є відсутність чіткого регулювання ринку цукру, висока собівартість цукру, скорочення матеріально-технічного забезпечення бурякоцукрових господарств і цукрових заводів. Вже більше 10 років в Україні зберігається тенденція незбалансованості виробництва власного бурякового цукру, що призводить до значних коливань цін на цукор, сильно дестабілізує ситуацію на внутрішньому ринку та знижує експортні можливості національного виробника.

Ситуація, що склалась в бурякоцукровій галузі України потребує негайних спільних дій за участю всіх гравців ринку цукру для вироблення чіткої стратегії щодо функціонування галузі, а саме: оптимізації посівних площ, виробництва цукрових буряків та цукру, підвищення рівня врожайності цукрових буряків, реконструкції цукрових заводів разом з вирішення проблем надлишкових потужностей та вихід українського цукру на зовнішні ринки.

In the article is analyzed the modern state of sugar-beet industry of Ukraine, which is in the crisis state. It was determined that the main problem of sugar beet production in Ukraine is the absence of a clear regulation of the sugar market, the high cost of sugar, reduce logistics beet farms and sugar mills.

For more than 10 years in Ukraine there is tendency of imbalance own production of beet sugar, which results in considerable price-waves on sugar, severely destabilizes the situation in the domestic market and reduce the export opportunities of domestic producers.

The situation prevailing in the sugar beet industry in Ukraine requires immediate joint action involving all players sugar market to develop a clear strategy on the functioning of the industry namely: optimizations of sowing areas, production of sugar beets and sugar, increase of level of the productivity of sugar beets, reconstruction of sugar-plant, together with decision of problems of surplus powers and output of Ukrainian sugar to the oversea markets.

Ключові слова: цукор, бурякоцукрова галузь, цукрові буряки, ринок, цукрові заводи, врожайність.

Keywords: sugar, sugar-beet industry, sugar beets, market, sugar-plant, productivity.

Постановка проблеми. Ще не так давно Україна за обсягами виробництва бурякового цукру займала лідируючі позиції в світі і входила до найбільших його експортерів. Однак, на сьогоднішній день, бурякоцукрова галузь України знаходиться в тяжкому стані, виробництво цукру деякі останні роки навіть не досягало рівня внутрішнього споживання.

Бурякоцукрова галузь в Україні завжди займала провідне місце в структурі аграрного сектора економіки. Від рівня його розвитку та ефективності функціонування залежить добробут та робочі місця для населення, продовольча безпека держави, рівень експортного потенціалу. Низький обсяг виробництва цукрових буряків та цукру, спричинений негативними організаційно-економічними, техніко-технологічними та чинниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення функціонування та розвитку бурякоцукрової галузі присвячені наукові праці багатьох вчених-економістів. У контексті нашого дослідження варто звернути увагу на наукові праці П.Г. Борисюка [1], О.М. Варченко [2], О.С. Зайця [3], С.В. Імаса [4], М.Ю. Коденської [6], П.Т. Саблука [7], М.М. Ярчука [8] та інших вітчизняних вчених. Однак, будь-яка теорія потребує подальшого удосконалення з точки зору адаптації до нового економічного середовища та практичних вирішень конкретних проблем в галузі.

Постановка завдання. Мета статті - дослідження стану ринку цукру України за останні роки, визначення основних проблем, що виникають від незадовільного його функціонування а також основні причини спаду виробництва, зниження економічної ефективності виробництва та окреслення шляхи його подальшого розвитку.

Висновок основного матеріалу дослідження. Бурякоцукрова галузь України є однією з найбільш стратегічних вітчизняних галузей не тільки з точки зору забезпечення внутрішніх потреб, а і з точки зору збільшення використання експортних можливостей. Ще не так давно Україна була найбільшим у світі виробником цукрових буряків і другим за величиною (після Франції) експортером цукру білого в Європі. В кінці 1980-х років, 40% російського споживання цукру була покрита поставками з України. Розпад СРСР і перехід до ринкової економіки різко змінив ситуацію в бурякоцукровій галузі України та її місце у світовому ринку цукру. Період початку 90-х років характеризувався глибокою фінансовою кризою в галузі, скороченням посівних площ цукрових буряків, зниженням виробництва цукру, закриттям цукрових заводів та зношенням обладнання, зменшенням кількості робочих місць та соціальної напруги в регіонах. [2]

З 1992 року виробництво цукру знижується з року в рік аж до 2004 року. Починаючи з 2004 року виробництво цукру отримало тенденцію до зростання. Можна було припустити, що 2004-2006 роки це початок відродження вітчизняної цукробурякової галузі, внаслідок поліпшення цінової політики, обмеження імпорту цукру-сирцю, прийняття ряду законодавчих актів, спрямованих на підвищення ефективності вітчизняного бурякоцукрового виробництва. Так у 2006/2007 МР було вироблено 2,6 тис. тонн цукру, цей рік став рекордним в бурякоцукровій галузі за роки незалежності України [1, с.2-4].

У 2007/2008 МР, через великі запаси цукру та втрату зовнішніх ринків, ринок цукру в Україні був перенасичений, внаслідок чого, українські виробники цукру змушені були знизити ціни до 2,2-2,4 тис. грн / т., в результаті, вони понесли значні збитки, адже собівартість продукту становила близько 2,8-3,2 тис. грн. [4, с.74-78].

Після великих втрат у 2007/2008 МР, виробництво цукрових буряків для багатьох господарств стало економічно не вигідним і деякі господарства переорієнтувалися на інші культури, внаслідок чого, площі посівів під цукрові буряки значно скоротилися, до переробки надійшло на 24% менше солодких коренів, ніж у 2006/2007 МР, відповідно і зменшилось виробництво цукру до 1,86 млн. тонн.

В наступні роки виробництво в Україні цукру стало ще меншим від обсягу споживання. У зв'язку із фінансовою кризою у 2008/2009 МР, змінами на валютному ринку, виробники цукру скоротили площі посівів та значними темпами відвантажували вітчизняного цукру на експорт. Це спричинило дефіцит цукру на рівні 500 тис. тонн. Так, у 2008 році в Україні вироблено цукру 1571 тис. т, а в 2009 році зменшилось ще на 19% від рівня попереднього року і становило 1276 тис. тонн, що значно нижче потреб внутрішнього ринку.

За даними Держкомстату України в 2010 році посівна площа цукрових буряків склала 502,9 тис. га. (у 2009 році – 327,6 тис. га). На цукрові заводи в 2010 році було прийнято 13,37 млн. тонн цукрових буряків з цукристістю в середньому 15,3% перероблено 13,03 млн. тонн цукрових буряків, що дало змогу виробити 1546 тис. тонн цукру. У 2010 році виробництво цукру в Україні збільшилось в порівнянні з двома попередніми роками, але це не давало можливості повністю забезпечити країну в цьому продукті. Зважаючи на ситуацію що склалась, у 2010 році Україна була змушена імпортувати цукор-сирець, після переробки якого було отримано 259 тис. т цукру.

У 2011 році посівна площа цукрових буряків склала 544,4 тис.га, на 7,6 % більше чим в 2010 році. Найбільші площі посіву цукрових буряків було посіяно у Вінницькій області – 75 тис. га, Полтавській області – 69 тис. га, Тернопільській області – 61,2 тис. га, Хмельницькій області – 55, 1 тис. га. Всього у 2011 році працювало 77 цукрових заводів загальною виробничою потужністю 240,2 тис. тонн переробки буряків на добу. Валовий збір цукрових буряків склав 18,7 млн. тонн та виробництво цукру в обсязі 2331 тис. тонн. Вихід цукру в цілому по Україні склав 13,46% проти 11,86% у 2010 році.

В Україні у 2012 році працювало 63 цукрових заводів загальною виробничою потужністю 212,88 тис. тонн переробки буряків на добу. Резервом нарощування виробничої потужності в Україні було 26 законсервованих цукрових заводів, які при забезпеченні необхідною кількістю сировини можуть відновити свою виробничу діяльність, або можуть бути перепрофільовані на виробництво біологічних видів палива. Підтвердженням цьому був ТДВ «Узинський цукровий комбінат», який крім виробництва цукру ще виробляв біостанол.

На цукрові заводи в 2012 році прийнято 17,55 млн. тонн цукрових буряків з цукристістю в середньому 16,11%, перероблено 17,17 млн. тонн цукрових буряків, вироблено 2226,38 тис. тонн цукру. Вихід цукру в цілому по Україні від початку виробництва склав 12,95% проти 13,46% минулого року. Ресурси цукру на період 2012/2013 МР, враховуючи виробництво (2226 тис. тонн) та перехідні запаси (648 тис. тонн) в повному обсязі забезпечили потребу внутрішнього ринку і створили значний експортний потенціал.

Однак цей факт не стимулював цукровиків, оскільки через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, застосування давальницьких схем переробки цукрових буряків, падіння внутрішнього споживчого попиту, ціна на цукор на внутрішньому ринку була значно нижча витрат на його виробництво.

На цукрові заводи в 2013 році прийнято 9,22 млн. тонн цукрових буряків з цукристістю в середньому 16,26%, перероблено 9,06 млн. тонн цукрових буряків, вироблено 1212,1 тис. тонн цукру. Вихід цукру в цілому по Україні від початку виробництва склав 13,35% проти 12,95% минулого року.

У 2014 році площі під цукрові буряки скоротилися на 78% у порівнянні з 2006 роком. У той же час можна відмітити позитивну тенденцію до зростання середньої врожайності цукрових буряків з 25,5 до 47,2 т/га (табл. 1).

Зростання врожайності цукрових буряків є одним з важливих чинників підвищення рентабельності виробництва. Для підвищення рівня врожайності цукрових буряків потрібно впровадження передових технологій вирощування коренеплодів, оснащення галузі сучасною технікою та засобами захисту рослин від бур'янів та шкідників.

Таблиця 1.

Динаміка посівних площ, урожайності, валового збору цукрових буряків та виробництва цукру в Україні у 2006-2015 рр.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2014 до 2006 у %	2015 прогноз
Посівні площі (тис. га)	790	577	377	320	492	516	449	270	333	42,1	240
Урожайність (тонн/га)	25.50	29.42	35.62	31.36	27.83	36.30	40.70	39.70	47.20	185	41.66
Валовий збір ц/б (млн. тонн)	22.42	16.98	13.44	9.44	13.37	17.79	17.55	9.22	15.11	67,4	10.00
Виробництво цукру (млн. тонн)	2.60	1.86	1.57	1.27	1.55	2.33	2.23	1.21	2.08	80	1.20

Побудовано автором за даними НАЦУ «Укрцукор»

В Україні існує тенденція до зростання середньої врожайності, що свідчать показники виробництва цукру за останні 5 роки. Циклічність та нестабільність виробництва власного бурякового цукру призводить до того що ці періоди ціни на цукор на внутрішньому ринку значно зростають, що стимулює виробників збільшувати площі посівів цукрових буряків. У кінцевому результаті виробництво цукру знову збільшується, через відсутність зовнішніх ринків та перевищення пропозиції над попитом на цей продукт на внутрішньому ринку ціни знову падають до критично низького рівня. Такі цикли у бурякоцукровій галузі України спостерігається вже понад 10 років.

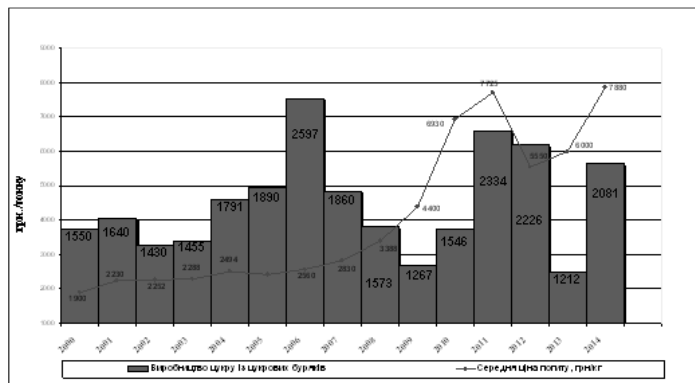

Рис. 1. Динаміка середніх цін на цукор білий та його виробництво у 2000 - 2014 роках

Побудовано автором за даними НАЦУ «Укрцукор»

Аналізуючи роботу бурякоцукрової галузі ми бачимо, що з кожним роком кількість працюючих цукрових заводів зменшується. З 192 цукрових заводів України загальною потужністю 509,8 тис. т переробки цукросировини на добу в сезон цукроваріння у 2010 році в Україні працювало 73 цукрових заводи, що у 2,6 рази менше, ніж у 1991 році (працювало 192 цукрових заводів), а у 2013 р. працювало лише 38 заводів (19% від працюючих заводів у 1991 році), виробничі потужності яких сукупно становили 180,1 тис. тонн переробки цукрових буряків за добу. Протягом досліджуваного періоду кількість працюючих заводів поступово зменшується – у 2011 р. працювало 77 заводів, у 2012 р. - 63 заводів, в 2013 р. - 38 заводів, у 2014 – 48 цукрових заводів. (рис .1.)

Закриття заводів призводить до соціальної напруженості в тих регіонах, де вони розташовані. Цукрові заводи відіграють важливу роль у формуванні регіональних бюджетів, забезпечуючи опалення цілих мікрорайонів та робочі місця більшості прилеглому населенню.

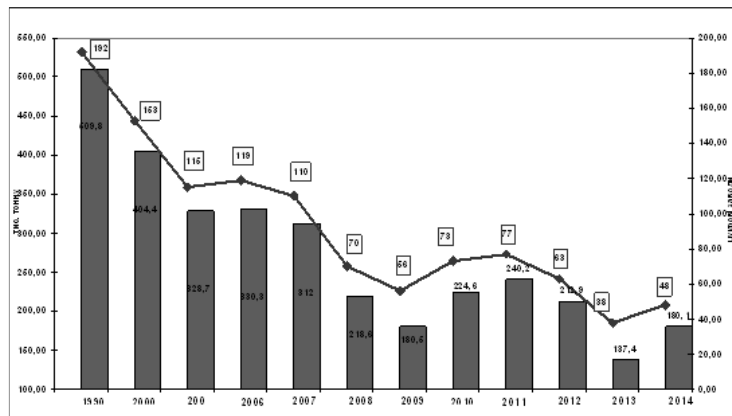

Рис. 2. Кількість працюючих цукрових заводів України та їх потужність 1990–2014 рр.
Побудовано автором за даними НАЦУ «Укрцукор»

На сьогоднішній день, серед експертів поширена думка, що сукупний виробничий потенціал цукрових заводів України використовується максимум на 35-40%, і для повного забезпечення внутрішнього ринку цукру в Україні достатньо 35-45 цукрових заводів [5].

За останні роки в цукровій галузі України сформувалась група вертикально інтегрованих холдингових компаній, які переробляють близько 70-80% вирощених цукрових буряків. У розвитку і становленні великих приватних цукрових формувань є багато позитивного. Такі структури мають можливість концентрувати капітал та інвестувати його в розвиток галузі, здійснювати реконструкцію і модернізацію наявних цукрових заводів та будувати нові.

За декілька останніх років великі агрохолдинги інвестували значні кошти в переоснащення та модернізацію цукрових заводів, що дало змогу зменшити втрати цукру в процесі виробництва.

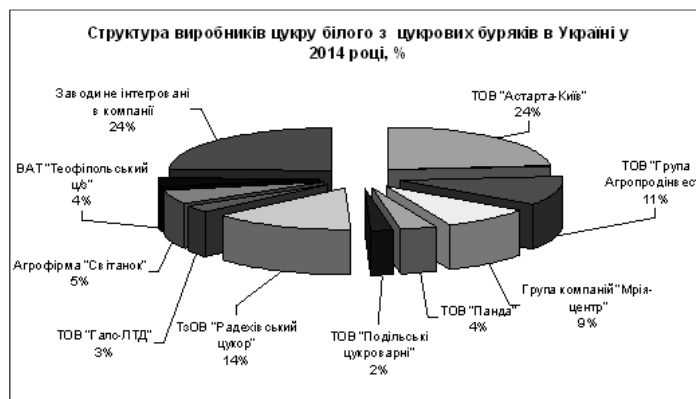

Рис. 3. Структура виробників цукру в Україні у 2014 році.
Побудовано автором за даними НАЦУ «Укрцукор»

Протягом останніх років на рівень рентабельності виробників цукру в Україні негативно вплинула політично-економічна ситуація, а саме, різке зростання курсу гривні до долару США. Виробники цукру понесли значні втрати через збільшення вартості насіння цукрових буряків, матеріально-технічних та енергоресурсів, що призвело до збільшення собівартості виробництва цукрових буряків та цукру.

Переробку цукрових буряків та виробництво цукру у 2015 році проводять 36 цукрових заводів. На цукрові заводи станом на 11 листопада 2015 року надійшло 7,63 млн. тонн цукрових буряків та перероблено 6,82 млн. тонн цукрових буряків, з яких вироблено 991,8 тис. тонн цукру. Вихід цукру в цілому по Україні від початку виробництва у 2015 році склав 14,73% проти 13,85% у 2014 році.

Основною причиною зниження виробництва цукру є складні погодно-кліматичні умови (літня засуха) що негативно вплинула на врожайність цукрових буряків. Не високий рівень валового збору цукрових буряків, при виробництві цукру, може компенсуватись за рахунок великого вмісту цукру, який міститься в солодких коренях.

Виробництво цукру в цьому сезоні почалося в серпні і прогнозується на рівні 1,2-1,3 млн. тонн, що на 38-43% нижче в порівнянні з попереднім сезоном. Однак, з урахуванням запасів минулих років, дефіциту цукру на вітчизняному ринку не очікується.

Проаналізувавши сучасний стан бурякоцукрової галузі ми бачимо основні тенденції:

- глибока системна криза, через дефіцит обігових коштів, відсутність пільгового кредитування, висока собівартість виробництва цукрових буряків та цукру що значно вища за ціну реалізації;
- неефективне регулювання ринку цукру призводить до циклічності та нестабільності виробництва власного бурякового цукру, що впливає на дестабілізацію внутрішнього та втраті зовнішніх ринків;
- істотно зменшилися посівні площі під цукрові буряки, відбулося скорочення сировинних зон цукрових заводів, однак збільшилась врожайність;
- сформувалась група вертикально інтегрованих компаній, які переробляють близько 70-80% вирощених цукрових буряків та мають можливість інвестувати в реконструкцію і модернізацію цукрових заводів.

На нашу думку, на сьогоднішній день, одні з основних шляхів для покращення стану в бурякоцукровій галузі є удосконалення державно-правових, кредитних та інвестиційних механізмів. Ситуація у бурякоцукровій галузі України потребує негайних спільних дій за участю органів державної влади та виробників цукру для вироблення чіткої спільної стратегії поведінки всіх гравців на ринку цукру. Необхідна оптимізація у виробництві цукру та цукрових буряків, шляхом реконструкції заводів та вирішення проблем з надлишковими потужностями.

Для подолання кризових явищ в бурякоцукровій галузі України необхідно, об'єднавши зусилля на державному, галузевому та корпоративному рівні, забезпечити комплекс функціональних, структурних та інвестиційних змін.

Висновки з даного дослідження.

На сьогоднішній день бурякоцукрова галузь перебуває в тяжкому стані. Основними проблемами розвитку бурякоцукрового виробництва в Україні є відсутність чіткого регулювання ринку цукру, висока собівартість цукру, скорочення матеріально-технічного забезпечення бурякоцукрових господарств і цукрових заводів. Доведено, що причина кризових явищ є в не збалансованості виробництва через недостатнє регулювання внутрішнього ринку. Циклічність та нестабільність виробництва власного бурякового цукру призводить до значних коливань цін на цукор, що сильно дестабілізує ситуацію на внутрішньому ринку. Визначено, що такі цикли у бурякоцукровій галузі відбуваються вже понад 10 років і це в великій мірі, не дозволяє українським виробникам цукру виходити на зовнішні ринки та встановити надійні та довготривалі взаємовідносини з зарубіжними партнерами відносно експорту цукру.

Підтверджено, що зростання врожайності цукрових буряків є одним з важливих чинників підвищення рентабельності виробництва. Для підвищення рівня врожайності цукрових буряків потрібно впровадження передових технологій вирощування коренеплодів, оснащення галузі сучасною технікою та засобами захисту рослин від бур'янів та шкідників.

Обґрунтовано необхідність проведення реструктуризації та модернізації цукрових заводів для зменшення витрат на виробництво; підвищення конкурентоспроможності на основі поліпшення технологій вирощування буряків, підвищення їх урожайності та цукристості; здійснення технічного переоснащення цукрових заводів. У становленні великих приватних цукрових формувань є позитивним те, що такі структури мають можливість концентрувати капітал та інвестувати його в розвиток галузі, здійснювати реконструкцію і модернізацію наявних цукрових заводів.

Література.

1. Борисюк П.Г. Невідкладні питання діяльності цукрової промисловості України / П.Г.Борисюк // Цукор України. – 2004. – № 1-2. – С.2-4.
2. Варченко О.М. Затрати ручної праці при вирощуванні цукрових буряків / О.М. Варченко // Економіка АПК. – 2001. – №10. – С.27-30.
3. Заяць О.С. Ринок цукру в Україні: проблеми створення, функціонування та розвитку.–К.: Наукова думка, 1999.–383с.
4. Імас Є. В. Розвиток цукробурякового виробництва та ринку цукру в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. доктора економ. наук.: спец. 08.07.02. «економіка сільського господарства і АПК»/Є. В. Імас. – К.. 2004.- 43с.,
5. Кисіль М.І. Тенденції і напрями аграрного інвестиційного процесу / М.І. Кисіль // Економіка АПК. – 2002. – № 4. – С.66-71.
6. Коденська М.Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська // Економіка АПК. – 2010. – №2. – С.74-78.
7. Саблук П. Т. Цукробурякове виробництво України: проблеми відродження, перспективи розвитку./ Саблук П. Т., Коденська М. Ю. - К.:ННЦ ІАЕ, 2007. - 390с.
8. Ярчук М.М., Борисюк П.Г. Ситуація в бурякоцукровій галузі й на ринку цукру: сезон цукроваріння - 2009 // Цукрові буряки - №2(74) - 2010.

References.

1. Borusiyk, P.G. (2004), "Urgent issues of Ukraine's sugar industry", *Cukor Ukrainy*, Vol. 1-2, pp. 2-4.
2. Varchenko, O.M. (2001), "The cost of manual labor in the cultivation of sugar beet", *Economica APK*, Vol. 10, pp.27-30.
3. Zayac, O.S. (1999), "The sugar market in Ukraine: problems of establishment, operation and development", *Naukova dumka*, p. 383.
4. Imas, E. V. (2004), " The development of sugar beet production and the sugar market in Ukraine" : Ph.D. Thesis, Global economy, National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economy», Kyiv, Ukraine.
5. Kysil, M.I. (2002), " Trends and directions of agrarian investment process", *Economica APK*, Vol. 4, pp.66-71.
6. Kodenska, M.Y. (2010), "Trends develop and directions enhance sugar beet production investment ", *Economica APK*, Vol. 2, pp.74-78.
7. Sabluc, P. T. and Kodenska, M.Y. (2007), *Sugar beet production of Ukraine: problems of revival, development prospects* [Of sugar beet production Ukraine: problems of revival, development prospects], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, p. 390.
8. Yarchuk M.M. and Borusiyk P.G. (2009) " The situation in the sugar beet sector and the sugar market, sugar refining season ", *Cukrovi buryaku*, Vol. 2(74).

* Науковий керівник: Саблук В.П., кандидат економічних наук

Стаття надійшла до редакції 19.11.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"